

BALKAN SAVAŞLARI'NDA OSMANLI PROPAGANDASI: NEŞR-İ VESAİK CEMİYETİ

Hasan Taner Kerimoğlu*

Özet

Balkan uluslarının Osmanlı Devleti'nden ayrılarak bağımsızlıklarını kazanmaları çok sancılı oldu. Balkan ulusları arasındaki mücadele, propaganda savaşlarına da yol açtı. Osmanlılar, Balkan Savaşları'na kadar savaş propagandasının önemini fark edemediler. Ancak savaşta alınan yenilgi Osmanlıları, propaganda yapmaya yöneltti. Böylece Balkan Savaşları sırasında savaş propagandası yapabilmek için Neşr-i Vesaik Cemiyeti'ni kurdular. Cemiyetin kurucuları büyük oranda gazetecilerden oluşuyordu. Cemiyet, savaş boyunca hem ülke içine hem de ülke dışına yönelik propaganda çalışmaları yürüttü. İngiliz hükümetinin desteğini alabilmek için İngiliz kamuoyunu etkilemeyi amaçlayan çalışmalara ağırlık verildi. Ülke içinde ise "Kırmızı Siyah Kitap" adıyla bir kitap yayınlandı. Böylece savaşlar boyunca yaşananların unutulmaması amaçlandı. Cemiyet, savaşların bitiminden sonra faaliyetlerine son verdi. Bu makalede, adı geçen cemiyetin hem ülke içine, hem de ülke dışına yönelik faaliyetleri anlatılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Balkan Savaşları, Osmanlı Savaş Propagandası, Neşr-i Vesaik Cemiyeti, İttihat ve Terakki Cemiyeti, II. Meşrutiyet Dönemi.*

Abstract

Ottoman Propaganda in the Balkan Wars: The Association for Publishing Documents

It was very painful that the Balkan states gained independence from the Ottoman Empire. The struggle among the Balkan states led the propaganda wars. It was not until the Balkan Wars that the Ottomans realized the importance of the propaganda wars. After their defeat in the war, the Ottomans started to make propaganda. Thus, the Ottomans established the Association for Publishing Documents in order to make war propaganda during the Balkan Wars. Most of the founders of the association were journalists. During the wars, the members of the association made propaganda not only in the Ottoman Empire but also in the other countries. They focused on the activities which aim to influence the English public in order to take the British Government's support. Within the borders of the empire, they published a book named *The Red Black Book*. In this way, they intended to make people remember those days. After the wars ended, the association put an end to their operations. In this article, the above-mentioned association's activities in both the Ottoman Empire and the other countries are evaluated.

Keywords: *Balkan Wars, Ottoman War Propaganda, Association for Publishing Documents, Committee of Union and Progress, Second Constitutional Period.*

* Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Buca Eğitim Fakültesi, Buca, İzmir. taner.kerimoglu@deu.edu.tr

Giriş

Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarında gerek devlet yöneticilerinin, gerekse aydın kesimin zihinlerini meşgul eden en önemli konulardan birisi Balkan sorunuydu. 19. yüzyılın ikinci yarısında hız kazanan Balkanlardaki gayr-i Müslim halk kesimlerinin ulusal devletlerini kurma süreçleri, Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü tehdit ettiği gibi “düvel-i muazzama”nın da Osmanlı Devleti'nin içişlerine müdahale etmesi için bir zemin oluştuyordu.

Balkan ulusları, Osmanlı Devleti'nden ayrılarak bağımsız bir devlet kurabilmek adına çok yönlü bir strateji izlemekteydiler. Bir yandan, Osmanlı Devleti'ne karşı mücadele yürütürlerken bir yandan da ele geçirmek istedikleri coğrafyaya yönelik rakip tarafların faaliyetlerini etkisiz kılmayı hedefliyorlardı. Bu amaçla kilise ve okullar aracılığıyla kültürel, çeteler aracılığıyla da askeri bir mücadele sürecini başlattılar. Bulgar, Yunan, Sırp, Arnavut, Ulah halk kesimleri arasında yaşanan bu mücadelenin başarıya ulaşması için ayı zamanda dönemin büyük devletlerinin desteğinin alınması gerekiyordu. Bu nedenle Balkan ulusları arasındaki mücadele, aynı zamanda büyük devletler nezdinde de bir “propaganda savaşı”nın yürütülmesini gerektiriyordu¹.

Balkanlarda yaşanan ulusal nitelikli isyanlara ve bağımsızlık hareketlerine karşı Osmanlı yönetiminin aldığı önlemler, büyük devletlerin kamuoylarında tepki yaratıyor ve bu durum, Osmanlı yönetimi üzerinde bir baskı oluştuyordu. Dolayısıyla siyasal bağımsızlığı zedelenen Osmanlı Devleti, gerek ekonomik gerekse politik anlamda karşı koyamayacağı büyük devletlerden gelen telkinlere kulak kabartmak zorunda kalıyor ve Balkan ulusları yürüttükleri propaganda faaliyetinin meyvelerini böylece alıyorlardı.

Yukarıda özetlenen bu süreç, 1908 Devrimi'yle birlikte yeni bir biçim aldı. İttihatçı yönetimin Makedonya sorununa yönelik yeni uygulamalarından (çeteler kanunu, kilise ve mektepler yasası, bölgeye Müslüman muhacirlerin iskânı vb.) rahatsızlık duyan Balkan ülkeleri, Osmanlı yönetimini büyük devletlere şikâyet ederek kendi kazanımlarını korumaya çalıştılar. Ancak söz konusu süreçte Müslüman-Türk kesiminde de Balkan uluslarının propaganda faaliyetlerine karşı uluslar arası alanda propaganda faaliyeti yürütülmesinin önemi üzerinde durulmaya başlandı. Özellikle İttihatçı yönetimin uygulamaya başladığı çeteler yasası sonrasında Bulgaristan'da düzenlenen çok sayıda gösteri ve Bulgar tarafının Avrupa devletlerine yaptığı şikâyetler, propaganda konusunda yetersiz kalındığına dair Osmanlı basınında özeleştirilerin yapılmasına neden oldu. Dönemin en etkili yazarlarından Hüseyin Cahit, Türkçenin Avrupa'da yayınlanan bir dil olmaması nedeniyle haklı olunan

¹ Balkan halklarının ulusal bağımsızlıklarını kazanma süreçleri ile ilgili olarak bkz. Hacısalihioğlu 2008; Karpat 2004.

konularda bile Avrupa ülkeleri nezdinde haksız duruma düşüldüğünü ve propagandanın önemini ifade ediyordu².

Her ne kadar, büyük devletlerin kamuoyları ve hükümetlerini etkileyecek etkili bir propaganda faaliyetinden yoksun olsalar da Osmanlı “vatandaş”larının, 1908 Devrimi’nden sonra ülkelerinin yaşadığı siyasal gelişmelere daha duyarlı hale geldikleri görülüyordu. Balkanlardaki gelişmeler, okur-yazar olan Osmanlıları politikleşmeye itiyor ve miting, boykot gibi çeşitli eylem biçimleri ile tepkilerini ortaya koyuyorlardı.

Balkan Savaşları’nın başlaması ise bu bakımdan yeni gelişmelere ortam hazırladı. Balkan Savaşları, Osmanlı Devleti açısından ilk “topyekûn savaş” olma özelliği taşıyordu. Savaşlar süresince sivil kesime ve kadınlara yönelik çağrılarda bulunularak onlardan savaş çabalarına destek vermeleri istendi. Osmanlı Devleti, gelişen basının da yardımıyla, geniş halk kesimlerine ulaşabilme ve onların bağlılık ve istekliliğini sağlayabilmeyi hedefledi³. Böylece savaş sırasında, cephe gerisindeki halk kesimleri seferber edilerek savaşın kazanılmasına maddi veya manevi olarak destek vermeleri sağlanmaya çalışıldı. Söz konusu süreçte Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti, 1909 yılında kurulan Osmanlı Donanma-i Milliye İane Cemiyeti ve 1913 yılında kurulan Müdafaa-i Milliye Cemiyeti gibi kuruluşlar, halk kesimlerinin savaş çabalarına katkı sağlamalarının en önemli araçlarından oldular⁴.

Neşr-i Vesaik Cemiyeti’nin Kuruluşu ve Programı

1908 Devrimi’nden itibaren Balkan Savaşları’na değin geçen süreçte ortaya çıkan yeni kurumlar aracılığıyla Osmanlı Devleti ve dönemin en önemli siyasi aktörü olan İttihat ve Terakki Cemiyeti, “sivil toplum”a nüfuz ederek geniş halk kesimlerini seferber etmeye başlamıştı. Ancak Osmanlı ülkesinde hâlâ savaş propagandasını yönlendirebilecek, hem ülke içinde hem de ülke dışında Osmanlıluların “hakkı”nı ortaya koyabilecek bir kuruluş bulunmuyordu. Maddi altyapısı zayıf, gerikalmış ve henüz ulus-devlet yapısına ulaşamamış Osmanlı İmparatorluğu’nda ulusal kültür de henüz inşa halinde olduğu için savaş propagandasına yeterince destek olunamamıştı⁵.

Ancak Balkan Savaşları’nın başlaması ve kısa süre içinde savaşta alınan ağır yenilgi, Osmanlı kamuoyunda büyük tepki yarattı. Balkan ittifakına dâhil olan ülkelerin ele geçirdikleri topraklarda yaşayan Müslümanlara yönelik sert tutumları ve yaşanan gayr-i insani durumlara büyük devletlerin seyirci kalması,

² Hüseyin Cahit, “Manastır Davası”, Tanin, 23 Şubat 1910, s.1.

³ Ginio 2005, s.156-158.

⁴ Özbek 2007, s.795-809.

⁵ Köroğlu 2004, s.82.

Osmanlı basınında en fazla eleştirilen konular arasında yer alıyordu. Haksızlığa uğradıklarını düşünen Osmanlı basını, yaşanan vahşete Avrupa ülkelerinin kayıtsız kalmasını medeniyete yakışmayan bir tutum olarak değerlendiriyordu: “Avrupa medeniyetinin bu fecî zulümleri görmemeleri ne kadar esef-âverdir! Medeniyete yakışan vazife bu fâci’aları men etmek, hiç olmazsa tamamen ortaya çıkararak mürtekiblerine karşı umûm âlem-i insaniyetin lanet ve nefretini celb eylemekti”⁶.

İşte böyle bir dönemde çoğunluğu gazetecilerden oluşan bir grup⁷ tarafından İstanbul’da Neşr-i Vesaik Cemiyeti (Vesikaların Yayınlanması Cemiyeti) adıyla bir propaganda cemiyeti kuruldu. Cemiyetin öncelikli hedefi, Balkanlarda Müslüman halka yönelik gerçekleştirilen baskı ve zulümlere Osmanlı ve Avrupa kamuoyunun dikkatini çekebilme idi.

Cemiyetin yayımladığı beyannameye göre kurucular arasında; Sabah gazetesi başyazarı Diran Kelekyan, Tanzimat gazetesi başyazarı Lütfi Fikri Bey, İfham gazetesi başyazarı Ahmet Ferit [Tek] Bey, Matbaa-i İctihad sahibi Abdullah Cevdet, Maliye Mektebi Müdürü Zühtü, dava vekili Ahmet Saki, Nüzhet Sabit, yazar Celal Nuri [İleri], Tasvir-i Efkâr gazetesi başyazarı Yunus Nadi [Abalıoğlu], Bedi Nuri, Satı ve Ahmet Cevat [Emre] Beyler bulunuyordu⁸. Heyet-i idare ise Nüzhet Sabit, Ahmet Cevat, Bedi Nuri, Abdullah Cevdet, Ahmet Saki ve Zühtü Beylerden oluşuyordu. Cemiyetin murahhas üyesinin ise Bedi Nuri Bey olduğu duyurulmaktaydı⁹.

Cemiyetin kurucular kadrosu incelendiğinde farklı politik tutuma sahip isimlerin bir araya geldikleri görülmektedir. İttihatçılara her zaman mesafeli davranan Diran Kelekyan ve Lütfi Fikri Beylerin yanında İttihatçı olarak isimlendirilebilecek Yunus Nadi Bey de cemiyetin üyeleri arasında

⁶ “Rumeli’de Müttefikin Vahşetleri”, Tanzimat, 23 Kanun-ı evvel 1912, s.1.

⁷ Osmanlı Devleti’nin son yıllarında gazetecilerin, ülkedeki siyasal hareketlerin gelişiminde önemli rolleri olduğu bilinmektedir. Ünlü Marksist teorisyen Antonio Gramsci’den ödünç aldığı bir kavramla “orta katman aydınlar” olarak nitelendirdiği gazetecilerin özellikle Türk milliyetçiliğinin gelişimindeki rollerini Y. Doğan Çetinkaya şöyle değerlendirmektedir: “Türk milliyetçiliği tarihinde orta katman aydınlar, bir kamuoyunun yaratılması, bu kamuoyunun Türklük nokta-i nazarından mobilize edilmesi, İslâmcılık Osmanlılık gibi ideolojilerin içinin daha çok Türklük ile doldurulması, Türklerin gündelik politikada daha çok yer almaya çağırılması ve imparatorluğun gerçek sahiplerinin Türkler olduğu fikrinin yaygınlaştırılması işlevleriyle tanımlanabilirler”. Çetinkaya 2002, s.92.

⁸ Cemiyetin üyelerinden olan Ahmet Cevat Emre, anılarında üyeler arasında yalnızca Ahmet Ferit Bey, Satı Bey, Bedi Nuri ve İsmail Hakkı Baltacıoğlu’nun isimlerini anmaktadır. Emre 1960, s.160.

⁹ “Balkan Müttefiklerinin Mezalimi, Neşr-i Vesaik Cemiyeti”, Sabah, 26 Kanun-ı evvel 1912, s.3; “Neşr-i Vesaik Cemiyeti, Balkan Müttefiklerinin Mezalimi”, Tasvir-i Efkâr, 26 Kanun-ı evvel 1912, s.3.

bulunuyordu. Dolayısıyla söz konusu isimleri bir araya getiren ideolojik tercihin, dönemin devlet politikası olan “Osmanlıcılık” olduğu söylenebilir.

Bunun yanında cemiyetin kurulduğu tarih de anlamlıdır. Cemiyet, Kâmil Paşa Hükümeti'nin görevde olduğu ve Osmanlı ordularının Balkan müttefikleri karşısında aldığı yenilgiden sonra Londra'da barış görüşmelerinin başladığı 1912 yılının son günlerinde kurulmuştur. Bu nedenle cemiyetin barış görüşmelerinde Osmanlıların uğradığı haksızlıkları ortaya koyabilmek ve büyük devletlerin kamuoylarını etkileyebilmek amacını güttüğü değerlendirilmesini yapmak mümkündür. Cemiyetin kuruluşunda Osmanlı Hükümeti'nin bir etkisinin olup olmadığı belirsizdir. Ancak 23 Ocak 1913 tarihinde gerçekleşen Babıâli Baskınıyla iktidarı ele geçiren İttihatçılar, daha sonra da anlatılacağı üzere, cemiyetin faaliyetlerine yakın ilgi göstermiştir.

Cemiyetin gazetelerde yayımlanan programında; savaş sırasında Balkanlarda Müslüman halka yönelik gerçekleştirilen zulümlere dikkat çekiliyor ve Avrupa devletlerinin yaşananlara seyirci kalmasının medeniyetle bağdaşmadığı üzerinde duruluyordu: “*Şarkı haklı haksız, çok defa müretteb, münferid vak'alar için hırpalamayı an'ane sırasına çıkararak, nümayişlerle tehdide kadar varan, tarziyelere, tamirlere, tazminlere icbar eden, muta'azzım ve cebbar Avrupa, müfteris sermayedar Avrupa ise bugün bu azim cinayata karşı ne yapıyor? Derin, müsamahakâr, müşevvik bir sükût muhafaza ediyor*”.

Ayrıca, Balkan ülkelerinin büyük devletler nezdinde giriştikleri propaganda faaliyetine karşın Osmanlıların kayıtsızlığına vurgu yapılıyor ve “*...masum şühedânın kan davasını mahkeme-i medeniyete îsâl etmek, isti'dad-ı müdafaa derecesinde bir eser-i hayat göstermek lüzûmunu anlamak zamanı*”nın geldiği belirtiliyordu.

Bu amaçla kurulan Neşr-i Vesaik Cemiyeti'nin Müslümanlara yönelik gerçekleştirilen zulümlere ilişkin belgelerin toplanması ve yayımlanması gibi kendisine iki farklı görev biçtiği anlaşılmaktadır. Belgelerin toplanması konusunda cemiyetin; mezalime şahit olanların tanıklıklarının kaydedilmesi, Osmanlı ve yabancı gazetelerde görülen haberlerin toplanması ve özetlenmesi, mezalim hakkında belgelerin yayımlanmasıyla uğraşan vatandaşlara başvurulması, eski ve yeni her türlü resmi belgenin elde edilmeye çalışılması ve belgelerin Fransızca, Almanca ve İngilizceye tercüme edilmesi gibi görevleri bulunuyordu. Mezalimi anlatan belgelerin yayımlanması konusunda ise cemiyetin, “Kırmızı Siyah Kitap” adıyla bir kitap yayımlamayı planladığı, daha sonra bu kitabın yabancı dillere de tercüme edilmesinin düşünüldüğü ve belgelerin hızlı biçimde medeni dünyanın her tarafına gönderilmesinin amaçlandığı anlaşılmaktadır.

Neşr-i Vesaik Cemiyeti, kendisine belirlediği bu hedeflere ulaşabilmek adına vatandaşlardan cemiyetin faaliyetlerine yardımcı olmalarını istemiştir.

Buna göre; Balkanlardaki mezalim hakkında bilgisi olanların cemiyetin Çağaloğlu'nda bulunan İfham gazetesi idarehanesindeki bürosuna başvurması isteniyor, elinde mezalimi anlatan mektup, fotoğraf, yabancı gazete ve risale bulunanlardan da bunları cemiyete teslim etmeleri bekleniyordu. Ayrıca cemiyet, faaliyetlerinin yürütülebilmesi için vatandaşlardan para yardımı talebinde bulunuyor ve cemiyete gönüllü olarak da yardım edilebileceği duyuruyordu¹⁰.

Neşr-i Vesaik Cemiyetinin Faaliyetleri

Kurucularının büyük bir kısmı gazeteci olan cemiyetin faaliyetlerini basından takip etmek olanaklıdır. Çünkü Neşr-i Vesaik Cemiyeti, faaliyetleri hakkında dönemin basın-yayın kuruluşlarına sık sık bilgi vermiş ve cemiyetin faaliyetleri hakkında kamuoyunu bilgilendirmiştir.

Cemiyet genel anlamda, savaş propagandasına yönelik olarak faaliyet gösteren yurt dışındaki diğer örneklerde de görüldüğü gibi, hem ülke içine, hem de ülke dışına yönelik çalışmalar yürütüyordu. Ülke içine yönelik faaliyetlerde Osmanlı Devleti'nin savaş çabalarına halkın çeşitli biçimlerde destek olması isteniyor ve Balkanlarda Müslümanlara yönelik gerçekleştirilen mezalimin unutulmaması hedefleniyordu. Cemiyetin öncelikle İngiliz hükümet ve kamuoyunu etkilemeyi hedefleyen yurt dışına yönelik faaliyetlerinde ise Balkan Savaşları sırasında Osmanlıların uğradığı haksızlıklar gündeme getirilerek yaşanan insani dramlara büyük devletlerin engel olması isteniyordu. Ayrıca girişilen bu propaganda faaliyeti ile de politik alanda Osmanlı Devleti'nin uğradığı kayıpların en aza düşürülmesi amaçlanıyordu.

Cemiyet, kuruluşundan kısa bir süre sonra çalışmalarına başlamış ve görev dağılımı yapılacağı gerekçesiyle yardımda bulunmak isteyenlerin cemiyet merkezine gelmelerini istemiştir¹¹. Gazetelerde yer alan haberlere bakılırsa kuruluşundan sonraki birkaç gün içerisinde gönüllü olarak yardım etmek amacıyla cemiyete yirmi yedi kişi başvurmuştu. Ayrıca, belgelerin İngilizceye tercümelerinde iki kişinin yardımcı olduğu, onu aşkın kişinin de şahitliklerini kaydettirmek üzere cemiyete başvurdukları anlaşılmaktaydı. Bunun yanında, yaşadıkları ve tanık oldukları mezalim hakkında bilgilerini paylaşmaları ve cemiyetin faaliyetlerine destek olmaları konusunda vatandaşlara çağrıda bulunulmaktaydı. Yapılan yardımlar sayesinde “*Âlem-i medeniyetin efkâr-ı*

¹⁰ “Balkan Müttefiklerinin Mezalimi, Neşr-i Vesaik Cemiyeti”, Sabah, 26 Kanun-ı evvel 1912, s.3; “Neşr-i Vesaik Cemiyeti, Balkan Müttefiklerinin Mezalimi”, Tasvir-i Efkâr, 26 Kanun-ı evvel 1912, s.3. Cemiyetin söz konusu programı için bkz. EK I.

¹¹ “Balkan Müttefiklerinin Mezalimi, Neşr-i Vesaik Cemiyeti”, İfham, 30 Kanun-ı evvel 1912, s.3.

umûmiyyesini, mahafil-i ictimaiyye ve siyasiyyesini Balkanlıların ika ettikleri hûnîn sahnelerle, fecî gaddarlıklarla ne kadar işgale muvaffak olursak hiç şüphesiz o kadar büyük istifademiz olur"du¹².

Gazetelerde yer alan haberlere göre Neşr-i Vesaik Cemiyeti, müdafaasını taahhüt ettiği konularla ilgili gerekli belgeleri elde edebilmiş ve yaşananlara dair istatistiklere de ulaşabilmişti. Ayrıca cemiyetin vatandaşlardan yardım toplamasına dair Dâhiliye Nezareti'nden gerekli olan onayın da alındığı anlaşılmaktadır¹³. Neşr-i Vesaik Cemiyeti, kendisine yapılan para yardımlarını gazetelerde duyurarak hem destek olanlara teşekkür etmiş, hem de diğer vatandaşlardan da yardım talebinde bulunmuştur. Balkan Savaşları süresince cemiyete çok sayıda ismin yardımında bulunduğu görülmektedir. Cemiyete yardım yapan bazı ünlü isimler arasında; Şeyhülislam Mehmet Esat Efendi, Ayandan Tevfik Paşa¹⁴, II. Abdülhamit'in oğlu olan Mehmet Selim Efendi¹⁵, Şehzade Abdülmecit Efendi¹⁶, Maarif Nazırı Şükrü Bey, Darülfünun Müdürü Sami Bey¹⁷ gibi isimler bulunuyordu.

Cemiyet, propaganda çalışmaları konusunda öncelikle İngiliz ve Fransız kamuoylarını etkilemeyi amaçlıyordu. Çünkü dönemin en önemli güçleri olan İngiltere ve Fransa'nın Balkanlardaki mezalime engel olabileceğine inanılmaktaydı. Ancak büyük devletlerin Balkan Savaşı'nın başlamasından sonra yayımladıkları notada savaşa karşı olduklarını ve statükonun korunmasından yana olduklarını açıklamalarına rağmen bu sözün unutulmuş olması, Osmanlı kamuoyunda tepkilere neden oldu. Dönemin basınında, özellikle de iktidarı ele geçiren İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne yakın olan gazetelerde, büyük devletlere ve özellikle de İngiltere'ye sınırların korunmasına dair sözlerini unutmaları nedeniyle kızgınlık hat safhadaydı. Bununla birlikte Osmanlı basınıının en fazla tepki gösterdiği konu ise Balkanlardaki Müslümanlara reva görülen uygulamalardı.

İngiliz Dışişleri Bakanı Sir Edward Grey'in "*Şimdi mazi karıştırılsa, gerek Müslümanlar gerek Hıristiyanlar tarafından en musîbet-âmîz bir hareket icrâ edilmiş olur*" dediğini hatırlatan İttihatçı Babanzade Hakkı Bey, Tanin'de sert sözlerle büyük devletleri eleştiriyordu. "*Bize acımalarından vazgeçtik, bari iftiraya uğramayalım*" diyen Hakkı Bey, yaşananlara büyük devletlerin seyirci kalmasına karşı çıkıyordu. Ayrıca sözlerinin sonunda Neşr-i Vesaik Cemiyeti'ni

¹² "Balkan Müttefiklerinin Mezalimi, Neşr-i Vesaik Cemiyeti", Tasvir-i Efkâr, 29 Kanun-ı evvel 1912, s.4.

¹³ "Bir Heyet-i Hayriye-i Mütешеbbise", Tasvir-i Efkâr, 3 Kanun-ı sani 1913, s.3.

¹⁴ "Neşr-i Vesaik Cemiyeti", Tanin, 6 Şubat 1913, s.5.

¹⁵ "Neşr-i Vesaik Cemiyeti", Tanin, 24 Şubat 1913, s.5.

¹⁶ "Neşr-i Vesaik Cemiyeti İta Edilen İnedir", Tanin, 2 Mart 1913, s.4.

¹⁷ "Neşr-i Vesaik Cemiyeti İnesi", Tanin, 2 Mayıs 1913, s.5.

göreve çağırıyordu: “Balkanlar’daki hûnîn manzaralar nihayet erbab-ı vicdana gözyaşı döktürecek. Fakat buna biz de çalışmalıyız. Sir Edward Grey’in sözleri üzerine Neşr-i Vesaik Cemiyeti’ne büyük bir vazife terettüb ediyor. Bütün vesaikini bu zata bir mektuba tefrikan göndersin ve işte kurcalamak istemediğiniz fecayi bunlardır, acaba yüreğiniz sızlamayacak mı? diye sorsun”¹⁸.

Babanzade Hakkı Beyin bu çağrısından kısa bir süre sonra Neşr-i Vesaik Cemiyeti tarafından İngiliz Dışişleri Bakanı Sir Edward Grey’e şu telgraf gönderilmiştir: “Balkan mezalimini vesaikiyle neşr etmek üzere te’essüs eden cemiyetimizin idarehanesine tevdi edilen şahâdet ve vesaik isbat ediyor ki binlerle silahsız, müdafaasız insanlar işkencelerle katledilmiş, diri, diri gömülmüş ve cebren tanassur ettirilmiştir. Avrupa’nın bu fecayi hakkında muhafaza ettiği sükûn barbarları tek mil bir milletin imhasına teşvik ediyor. Avrupa medeniyetini ve Hıristiyanlığı lekeliyor. İngiltere’nin sükûtu ise şarkta büyük İngiliz milletinin adaleti hakkında münteşir bulunan fikr-i adaletle bir tezat teşkil ediyor. Bu sebeple İngiltere millet-i mu’azzamasının mümessili sıfatıyla zat-ı âlilerine müraca’atla Balkan müttefiklerinin mezalimini takbih ve meydan-ı aleniyyete vaz buyurmanızı ve bu suretle ahali-i mağdurenin hukuk-ı mukaddese ve hayatiyesini mazhar-ı ri’âyet ettirmenizi rica eyleriz”¹⁹.

Bu örnekte de görüldüğü üzere, ülke yönetimini ele geçirmelerinin ardından İttihatçıların Neşr-i Vesaik Cemiyeti’nin faaliyetlerini önemsedikleri ve bundan politik alanda yararlanmak istedikleri söylenebilir. Ayrıca Balkanlardaki Müslümanlara yönelik gerçekleştirilen gayr-i insani uygulamalara İngiliz yönetiminin engel olması gerektiği, aksi bir durumun İngiliz milletinin adaletiyle ilgili “şark”taki düşüncelerle çelişeceğine dair cemiyetin değerlendirmesi, dönemin Osmanlı basınında sıkça dillendirilen bir tespitti. Örneğin Ahmed Agayef de, yalnızca Hindistan’da 70-80 milyon olmak kaydıyla dünya genelinde 120 milyonun üzerinde Müslüman vatandaşa sahip olduğunu belirttiği İngiltere’nin Müslümanların desteğine gereksinim duyduğunu ileri sürüyor ve Müslümanlara yönelik tutumunun dünya egemenliğini etkileyeceğini iddia ediyordu²⁰. Dünya Müslümanlarını gündeme getirerek İngiliz yönetimi üzerinde bir baskı oluşturmak isteyen Osmanlılar, böylece savaşta İngiliz hükümetinin kendi lehlerinde davranmasını sağlamayı amaçlamaktaydılar.

¹⁸ Babanzade İsmail Hakkı, “Müttefiklerin Vahşetleri ve İngiltere Hariciye Nezareti”, Tanin, 9 Şubat 1913, s.1.

¹⁹ “Balkan Mezalimi”, Sebilürreşad, 31 Kanun-ı sani 1328, s.404; “Balkan Mezalimi Hakkında”, Sabah, 12 Şubat 1913, s.2.

²⁰ Kerimoğlu 2012, s.170.

Neşr-i Vesaik Cemiyeti, Balkanlarda yaşananlara büyük devletlerin dikkatini çekebilmek için çeşitli yayınlar kaleme almıştır. Dönemin gazetelerine yansıyan haberlere bakılırsa bu konuda ilk olarak Fransızca broşürler hazırlanmıştır. Üç sayı halinde yayımlanan broşürlerin çoğaltılarak başta İngiltere ve Fransa olmak üzere büyük devletlerin başkentlerine gönderildiği anlaşılmaktadır. Fransızca olarak basılan broşürlerin her üçünün kapağında aynı ifadeler yer almaktadır. “Les Atrocités Des Coalisés Balkaniques” ismini taşıyan broşürlerin ilki, metinde kullanılan rapor ve gazete haberlerinin yer aldığı içindikiler kısmıyla birlikte, kırk yedi sayfadır. Broşürde Serez’in ve Selanik’in işgali sırasında yaşananlara yer verilmekte, ayrıca Selanik Valisi Nazım Paşa’nın Müslümanların sistematik olarak öldürüldüğüne ilişkin raporu da metinde yer almaktadır. Bunun yanında çeşitli Avrupa gazetelerinde yer alan Balkanlardaki gelişmelerle ilgili haber ve yorumlara da yer verilmekte ve broşür Piyer Loti’nin bir mektubu ile son bulmaktadır²¹.

Fransızca yayımlanan broşürlerin ikinci ve üçüncü nüshaları da hemen hemen aynı sayfa sayısındadır. İkinci sayıda Kavala, Dedeoğlu gibi müttefiklerin eline geçen çeşitli yerlerdeki katliamlara yer verilmekte ve Makedon polisi başmüfettişi General Français Baumann’ın da raporu yer almaktadır²². Broşürün üçüncü nüshasında ise çeşitli yerlerdeki mezalimi anlatan ve cemiyetin sekreteri Ahmet Cevat Beyin imzasını taşıyan raporlara yer veriliyordu. Ayrıca İngiliz Parlamentosu’ndaki görüşmeler sırasında İngiliz Dışişleri Bakanı Sir Edward Grey’in Balkanlarda yaşanan gelişmeleri doğrulayan ifadelerine, Times gazetesinin 11 Şubat 1913 tarihli sayısından alıntı yapılarak yer veriliyordu²³.

Neşr-i Vesaik Cemiyeti, Fransızca yayımlanan bu broşürlerin ardından özellikle İngiliz hükümeti ve kamuoyunu etkilemeyi hedefleyen faaliyetlerine sonraki günlerde de devam etmiştir. Cemiyetin gazetelere verdiği bir başka beyanname; Neşr-i Vesaik Cemiyeti’nce Fransızca olarak yayımlanan raporların İngiliz parlamentosunda bir istizaha esas tutuldukları ve içeriklerinin Sir Edward Grey tarafından da inkâr olunmayıp konsolos raporlarıyla kanıtlanmış oldukları belirtiliyordu. Ayrıca, İngiltere’de yeniden bir etki yaratabilmek amacıyla cemiyetin, İngiliz milletine hitaben bir davetname kaleme aldığı ve bunun İngiltere’deki ilgili şahıslara posta ile gönderildiği duyuruluyordu.

²¹ Les Atrocités Des Coalisés Balkaniques, No 1, Par Le Comité de Publication D. A. C. B., Constantinople, 1913. Bu broşürün ilk sayısının kapağı için bkz. EK III.

²² Les Atrocités Des Coalisés Balkaniques, No 2, Par Le Comité de Publication D. A. C. B., Constantinople, 1913.

²³ Les Atrocités Des Coalisés Balkaniques, No 3, Par Le Comité de Publication D. A. C. B., Constantinople, 1913.

“İngiliz Milletine Müracaat” başlıklı davetnamede, Balkan müttefikleri tarafından Müslümanlara yönelik olarak gerçekleştirilen mezalim eleştiriliyor ve Avrupa ülkelerinin bu durum karşısındaki kayıtsızlıklarının da medeniyetle bağdaşmadığı ifade ediliyordu. Ayrıca Mark Sykes’ın Times gazetesinde yayımlanan bir mektubuna²⁴ atıfla iki kötülükten bir iyiliğin çıkmayacağı belirtilerek İngiliz yönetiminin daha fazla sessiz kalmaması isteniyordu: *“Balkan hükümet-ı müttefikası tarafından der-uhde edilen ‘vazife-i temdin’in hakikî tarihini vücûda getiren bu raporlar mecmû’ası büyük bir ümit ile İngiliz milletine arz ediliyor, o ümit de şudur ki: İngiliz milleti mağdurların Türk ve Müslüman olduklarına bakmayarak muharebe ibtidâsındaki şiddet ve fecaatıyla hâlâ Rumili ahali-i İslamiyesinin imhası maksadıyla devam eden mezalim ve i’tisâfâta karşı artık sükût etmeyecektir”*²⁵.

Neşr-i Vesaik Cemiyeti, Fransızca yayımlanan broşürlerin sonrasında İngilizce olarak da bir kitabın yayımlanması hazırlıklarına girişmiştir. Hatta bu konuda hazırlanacak olan kitaba bir giriş yazması için Düyun-ı Umumiye-i Osmaniye Meclis-i İdare Reisi Sir Adam Bullock’a başvurulduğu ve kendisinin bu teklifi kabul ettiği anlaşılmaktadır. Bullock’ın 5 Mart 1913 tarihinde kaleme aldığı giriş yazısında; Makedonya’daki Müslümanların yok edilmeye çalışıldığı, savaş ilkelerine uyulmadığı ve Müslümanların Makedonya’dan uzaklaştırılmalarının ekonomik olarak kötü sonuçlar doğuracağı ifade ediliyordu. Geçmişte yaşananlar nedeniyle Türklerin de tamamıyla masum olmadığını belirten Bullock, onların İngilizleri adaletiyle tanıdıklarını ve broşürde anlatılanlara İngilizlerin kayıtsız kalması durumunda Müslüman tebaaları ile sorunlar yaşayabileceklerini ileri sürüyordu²⁶.

Neşr-i Vesaik Cemiyeti, Balkanlardaki mezalimi anlatmak üzere bir İngilizce kitabın da basıldığını gazetelere verdiği duyuruda açıklamıştır. Buna göre, söz konusu kitabın dört bin nüsha basılarak İngiliz parlamento üyelerinin tümüne, en ünlü gazete ve kulüplere gönderildiği duyuruluyordu. Ayrıca kitabın birkaç yüz nüshasının Amerika, Mısır, Hindistan, Japonya gibi ülkelere de gönderildiği ve kitaptaki belgelerin Fransızca olarak basılan broşürlerdeki belgeler olduğu haber verilmekteydi. Buna karşın kitaba bazı yeni bölümler eklendiği, komitacıların Makedonya’da yıllarca oynadıkları role ilişkin bilgiler verildiği, hatta Bulgar Başbakanlarından Geşof’un komitacılarla çekilmiş fotoğraflarının da kitapta yer aldığı ifade ediliyordu. Ayrıca cemiyet, elinde fotoğraf, mektup, kanlı kıyafet bulunan vatandaşlardan bunları cemiyete teslim

²⁴ Mark Sykes’in söz konusu yazısı için bkz. “Macedonian Atrocities, to the Editor of the Times”, The Times, 25 February 1913, s.5.

²⁵ “İngiliz Milletine Müracaat”, Sabah, 8 Mart 1913, s.3; “İngiliz Milletine Müracaat”, Tanin, 8 Mart 1913, s.2-3. Söz konusu davetname için bkz. EK II.

²⁶ “Bir Mukaddime”, Tanin, 12 Mart 1913, s.4.

etmelerini istiyordu. Cemiyetin beyannamesinde son olarak Fransızca broşürlerin dördüncüsü²⁷ ile Kırmızı Siyah Kitap'ın Arapça ve Türkçesi'nin de hazırlanmakta olduğu duyurulmaktaydı²⁸.

Cemiyetin özellikle İngiliz hükümeti ve kamuoyu nezdinde yaptığı propaganda çalışmalarına rağmen istediği etkiyi uyandıramadığı anlaşılmaktadır. Nitekim cemiyetin katib-i fahrisi Ahmet Cevat Bey anılarında, yaptıkları yayınlara rağmen medeni ülkelerin hiçbirinde, basın veya parlamentosunda tek bir sesin dahi yükselmediğini belirtmektedir²⁹. Ayrıca söz konusu süreçte Ahmet Cevat Beyin İttihatçıların da yardımıyla Berlin, Paris ve Londra'da propaganda çalışmalarına devam ettiği anlaşılmaktadır. Hatta Ahmet Cevat Bey, Balkan ülkelerinin mezalimini anlatmak üzere büyük devletlerin başkentlerini dolaştığı gezi sırasında Paris'te ünlü sosyalist aydın, L'Humanité gazetesinin yazarı ve siyasetçi Jean Jaurés ile de görüşmüş ve kendisinden yardım talep etmiştir³⁰. Ancak Avrupa başkentlerindeki bu girişimden de istenilen sonuç alınamamıştır.

Buna karşın Neşr-i Vesaik Cemiyeti'nin Osmanlı gazetelerinde yer alan bir başka duyurusundan anlaşıldığı kadarıyla Balkan Komitesi, cemiyetin yaptığı yayınlara karşı İngiliz basınına bir tezkib metni göndermiştir. Nitekim bu haber üzerine cemiyetin katib-i fahrisi Ahmet Cevat Bey tarafından Balkan Komitesi Reisi Noel Buxton'a hitaben bir açık mektup yayımlanmıştır. Ahmet Cevat Bey Buxton'a; "... *Balkan müttefiklerinin icrâ-yı mezalim ettiklerini tasdikte zihniniz neden bu kadar müşkülât gösteriyor? Bunca Avrupalı ve Türk şahitlerin re'yül-ayn müşahedatı sizi neden ikna etmiyor?*" diye sormaktaydı. Müslümanlara yönelik yapılan mezalimi haber yapan Avrupalı gazetelerin varlığına dikkat çeken Ahmet Cevat Bey, "*Ümit ederim ki bu mühim şahâdetten sonra da barbarları müdafaada ısrar etmez, bu millet-i mağdure için adalet talep etmekte siz de bize iştirak edersiniz*" diyerek sözlerini sonlandırıyor³¹.

²⁷ Neşr-i Vesaik Cemiyeti'nin bahsedilen Fransızca broşürlerinin dördüncüsünü yayınlayıp yayınlamadığını tespit edemedik. Ancak cemiyetin yayımladığı broşürlere benzer ve Milli Müdafaa Cemiyeti'nce yayımlanan bir yayın, bu konuda iki kurum arasında bir dayanışma yaşanmış olabileceği izlenimini vermektedir. Söz konusu broşür, Osmanlı ordusunun Edirne'yi Bulgaristan'dan geri almasından sonra, şehrin hukuki durumu hakkındaki tartışmaların devam ettiği 1913 Eylül'ünde yayımlanmıştır. Les Atrocités Des Bulgares En Thrace, No 4, Par Le Comité De La Défense Nationale, Constantinople, 1913.

²⁸ "İngilizce Kitab-ı Mezalim, Neşr-i Vesaik Cemiyeti'nden", Tanin, 3 Nisan 1913, s.5; "Kitab-ı Mezalim", Tasvir-i Efkar, 3 Nisan 1913, s.3.

²⁹ Emre 1960, s.167.

³⁰ Ahmet Cevat Emre'ye göre Jean Jaurés kendisine şunları söylemişti: "*Vatanınıza karşı kombinezonlar vardır. Buralarda dolaşmakla vakit geçiren arkadaşlarınızla, Cavit ve Cahit Beylerle, konuşunuz; (Canailles: köpekten alçak) gazetecilerden birkaç tane satın almağa bakın, bir propaganda yaratmağa çalışın, Humanite sırası gelince sizi destekliyecektir*". Emre 1960, s.169-170.

³¹ "Balkan Müttefiklerinin Mezalimi", Tanin, 20 Mayıs 1913, s.3.

Neşr-i Vesaik Cemiyeti bir başka çağrısını ise Osmanlı Hükümeti'ne yönelik olarak yapmıştır. Balkan Savaşları'nın sona ermesinden sonra savaş boyunca yaşanan trajedilerle ilgili hem Osmanlı kamuoyunda, hem de yurt dışında tartışmalar ve suçlamalar devam etmekteydi. Osmanlı kamuoyu Bulgar ve Yunanlıların yaptıklarına tepki gösterirken, Bulgaristan ve Yunanistan arasında da karşılıklı suçlamalar yapıyordu. Savaşlar boyunca yaşananları yerinde saptayarak bu konuda bir rapor hazırlamak için Balkan ülkelerini dolaşmak isteyen Carnegie heyetinin³² Belgrat'tan sonra Selanik'te de, grubun içinde Milikof isimli bir Rus'un bulunması nedeniyle, kabul edilmemesi Osmanlı basınına da yansımıştı.

Bu haber üzerine Neşr-i Vesaik Cemiyeti'nin katib-i fahrîsi Ahmet Cevat Bey Osmanlı Hükümeti'ne çağrıda bulunarak, Osmanlılar olarak Sırp ve Yunanlılar gibi davranmamaları gerektiğini ifade ediyordu. Ona göre heyette Milikof değil, Bulgar Kralı Çar Ferdinand bile olsa "*Netice-i tahkikat o derece şerefimizi arttırır*"dı. Ahmet Cevat Bey, "*Bundan dolayı hükümet-i seniyyemizden rica ederim ki bu Belgrat ve Selanik'ten reddedilen heyet-i tahkikiyeyi bâ-telgraf İstanbul'a davet etsin ve tahkikat-ı bî- tarafânesine Trakya'dan, kahraman ve mazlûm Edirne'mizden başlasın! Dünyada kimin gaddar ve hûn-hâr, kimin mazlûm ve mağdur olduğunu şüpheden varestede bir surette görsün anlasın*" demektedir³³.

Kırmızı Siyah Kitap

Neşr-i Vesaik Cemiyeti, yukarıda da değinildiği gibi, büyük devletlerin yönetimlerini etkileyebilmek amacıyla yurt dışına yönelik faaliyetlere daha fazla ağırlık vermiştir. Fakat cemiyet, savaşlar boyunca ülke içine yönelik olarak da çalışmalar yapmıştır.

Balkanlardaki Müslümanların maruz kaldığı uygulamaları³⁴ ve mezalimi kanıtlayan raporları³⁵ kamuoyu ile paylaşan cemiyet, Osmanlı vatandaşlarını bilinçlendirmeyi ve savaş çabalarına destek olmalarını sağlamayı amaçlıyordu. Cemiyet, bu amaç doğrultusunda yurt içine yönelik başka faaliyetlerde de bulunmuştur. Örneğin cemiyetin mezalimle ilgili bir albüm hazırlığına giriştiği anlaşılmaktadır. Bunun için vatandaşlardan ellerindeki fotoğrafları cemiyetin merkezine teslim etmeleri isteniyordu³⁶.

³² Carnegie komisyonun faaliyetleri ve savaşa ilgili olarak yayımladığı rapor hakkında bilgi için bkz. Türkmen 2013.

³³ "Hükümetten Rica", Tanin, 3 Eylül 1913, s.2.

³⁴ "Katliam Devam Ediyor, Neşr-i Vesaik Cemiyeti'nden", Tanin, 26 Şubat 1913, s.2.

³⁵ "Kırmızı Siyah Kitap", Tanin, 18 Mart 1913, s.4.

³⁶ "Umumi Rica, Neşr-i Vesaik Cemiyeti'nden", Tanin, 10 Mart 1913, s.5.

Buna karşın Neşr-i Vesaik Cemiyeti'nin yurt içine yönelik en önemli yayını, “*Kırmızı Siyah Kitap 1328 Fecayii*” adını ve cemiyetin katib-i fahrisi Ahmet Cevat Beyin imzasını taşıyan kitaptır³⁷. Kitabın kapağında birinci cilt olduğuna dair bir ifade bulunsa da diğer ciltlerin yayınlanmadığı anlaşılmaktadır. Kırmızı Siyah Kitap ismindeki “kırmızı”, Neşr-i Vesaik Cemiyeti'nin kuruluşundan sonra yayımladığı programında da yer aldığı gibi, “*barbar Balkanlıların hûn-rîzîliğine*”, “siyah” ise “*milletin bu ebediyen unutulmayacak matemine bir timsal olmak üzere kabul edilmiş*”ti.

Kitabın hangi tarihte yayımlandığı konusunda net bir bilgi olmasa da Yavuz Selim Karakışla, metindeki ifadelerden hareketle kitabın, Edirne'nin Bulgar işgali altında olduğu 26 Mart – 22 Temmuz 1913 tarihleri arasında hazırlanmış ve basılmış olduğunu tahmin etmektedir³⁸. Bu nedenle kitapta Balkan Savaşları'ndaki mezalim anlatılırken özellikle Bulgarlar tarafından Müslümanlara yönelik gerçekleştirilen gayr-i insani uygulamalara ağırlık verilmiştir. Ayrıca kitabın basımında İttihatçı hükümetin de yardımının olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü Neşr-i Vesaik Cemiyeti'nin katib-i muavini olduğunu ileri süren Tarık Bey'in 1921 yılında Dâhiliye Nezareti'ne yaptığı bir başvuru sonrasında devlet kurumları arasında gerçekleştirilen yazışmalardan, Kırmızı-Siyah Kitap'ın basılması konusunda dönemin Dâhiliye Nazırı Talat Paşa'nın “*tahsisat-ı mesture*”den cemiyete yardım yaptığı anlaşılmaktadır³⁹.

Gravür, resim, fotoğraf gibi çok sayıda görsel malzemenin kullanıldığı Kırmızı Siyah Kitap, yüz altmış sayfadan oluşmaktadır. Kitapta daha önce Fransızca yayımlanan broşürlerde kullanılmış olan bazı haber ve yorumlara yer verildiği gibi yeni metinler de eklenmiştir. Özellikle kitapta yer alan şiir ve resimlerde, Balkan uluslarının yaptıklarına karşılık Müslüman-Türk Osmanlı vatandaşlarına intikam çağrıları yapılması dikkat çekicidir⁴⁰. Neşr-i Vesaik Cemiyeti'nin yurt dışına yönelik yayınlarında görülmeyen bu özellik, Balkan uluslarına yönelik bir tepkinin ifadesi olduğu gibi savaşlarla birlikte devlet politikasında görülmeye başlanan Türkçü ve İslamcı söyleme de uygun düşmektedir.

Kırmızı Siyah Kitap'taki dikkat çekici noktalardan bir diğeri de Balkan Savaşları sonrasında Osmanlı kamuoyunun en önemli gündem maddelerinden birisi haline gelen Osmanlı Devleti ve toplumunun bekası hakkındaki

³⁷ Ahmet Cevat 1329.

³⁸ Karakışla 2002, s.60.

³⁹ BOA-DH.KMS, 61-1/53.

⁴⁰ Örneğin Nedim imzasıyla yayımlanan “Ah Rumeli” şiirinden: “*Unutma, intikam günleri gelir / Durdukça dünyada Osmanlı adı / Evladın intikam yolunu bilir / Yaşasın kalbinde bugünün yadı. Unutma kinini, fikrin dönmesin/ Milleti yaşatan kindir, emeldir / Üfle ateşini kinin sönmesin / Devlet binasına kin bir temeldir*”. Ahmet Cevat 1329, s.4-7.

değerlendirmelerin yer aldığı bölümdür. Bilindiği gibi Osmanlı Devleti'nin son yıllarında yaşanan topraklar kayıpları, siyasi ve ekonomik bağımsızlığın zedelenmesi, imparatorluğun geleceği hakkında kaygılanan Osmanlı aydın ve devlet adamlarını farklı çözümler ve ideolojik tercihlere yöneltmişti.

Balkan Savaşları, Osmanlılar arasındaki bu kaygıyı şiddetlendirdi ve “Asya-yı Osmani”nin kaybedilme tehlikesinin hiç de uzak olmadığını ortaya koydu. Bu nedenle savaş sırasında ve sonrasında Osmanlı kamuoyunda yoğun bir özeleştiri süreci yaşandı ve bu ağır yenilginin tekrarlanmaması adına Osmanlı vatandaşlarına görevler düştüğu ifade edildi. İşte kitapta yer alan şu ifadeler, hem kitabın yazılma gerekçesi, hem de sözünü ettiğimiz Osmanlılar arasındaki gelecek endişesini göz önüne sermektedir: “*Dün kuvvetli idik, adalet... merhamet ... inayet saçıyorduk. Bugün zayıfız, üzerimize zulm ve şenaat ateşleri yağdırıyorlar. Yarın ne olacak? Ah bu müthiş yarın! O nasıl olacak! Gelip çatmasını mı bekleyeceğiz, yoksa biz, hakaretler altında inleyen bu millet, onu azim ile meram ile hazırlayacak mıyız? İşte vazifemiz yarını, istikbali bugünden, bu dakikadan itibaren hazırlamağa başlamaktır! Esasen biz dağları sarsacak bir meram ile yarını hazırlamağa atılmazsak bugün bizi Rumili’de çizmelerle çiğneyen düşmanlar veya başkaları yarın Anadolu’ya da gelip bizi büsbütün esir etmeyecek mi? Vatani zincirlere urmayacak mı?*”⁴¹.

Kitapta birçok yerde karşımıza çıkan bu tür ifadelere, Osmanlı ülkesinde Balkan Savaşları sonrasında yenilginin nedenleri üzerine yazılan kitap ve makalelerde de rastlanmaktadır. Bu durum toplum kesimlerini, kaybedilme tehlikesiyle karşı karşıya kalınan “vatan” uğrunda harekete geçmeye ve “milli” çıkarların gerçekleşmesine katkıda bulunmaya çağırma amacına yöneliktir.

Kitapta karşımıza çıkan Sosyal Darwinist anlayıř⁴², Osmanlı aydın ve devlet adamları arasında Balkan Savaşları’ndan sonra yaygınlaşmaya başlayan Türk milliyetçiliğinin gereksinim duyduğu ideolojik gıdayı da sağlıyordu. Çünkü “vatan” toprakları üzerinde emelleri olduğu düşünölen “düşman”lara karşı “millet”in “teyakkuz” halinde bulunması gerektiği ve hayatta kalabilmek adına milletin tüm fertlerine görevler düştüğu biçimindeki inanç, devlet ve toplumun yaşadığı sorunlara çözüm arayan Osmanlı aydın ve devlet adamlarını Türkçölüğe yöneltmiştir. Türk milliyetçiliğinin, diğer milliyetçiliklerde de göröldüğu gibi, toplumu bir organizma olarak gören anlayışı, “terakki” için “ittihat”a gereksinim duyulduğunu düşünöen ve ülke yönetimini ele geçiren İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin politikalarıyla da örtüşüyordu. Dolayısıyla Türk milliyetçiliği, Balkan Savaşları’ndan sonra küçük bir aydın hareketi olmaktan çıkarak devlet ve toplum yaşamında Osmanlılık politikasının yerini almaya

⁴¹ Ahmet Cevat 1329, s.7-10.

⁴² Göleç 2013, s.627.

başlayacaktır.

Sonuç

Balkan Savaşları sırasında, savaş propagandası yapabilmek amacıyla bir grup gazeteci tarafından kurulan Neşr-i Vesaik Cemiyeti'nin savaşların bitiminden sonra faaliyetlerine son verdiği anlaşılmaktadır. Cemiyetin sonraki günlerde de çalışmalar yaptığına dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

Neşr-i Vesaik Cemiyeti, kısa bir süre faaliyette bulunmasına rağmen, Osmanlı tarihinde bir ilk olma özelliği taşımaktadır. Ulus-devletlerin, cephe gerisindeki halk kesimlerinin savaş çabalarına destek vermelerini sağlamak, halkın moralini ve motivasyonunu yükseltebilmek ve karşı-propaganda yapabilmek amacıyla önem verdikleri savaş propagandası konusu, Osmanlı ülkesinde kurumsal bir çabayla yürütülmemiştir.

Savaş sırasında bir grup sivil tarafından kurulan cemiyet, savaş propagandası konusundaki deneyim ve kurumsal bir kültürün eksikliği nedeniyle istenilen etkiyi yaratamadı. Cemiyetin özellikle yurt dışına yönelik faaliyetlerinde başarısız olmasında, Osmanlıların uzun yıllar boyunca büyük devletler nezdinde siyasi kulis çalışmalarına önem vermemesi ve devletlerarasındaki bloklaşmada yalnız kalmasının da etkisi bulunmaktadır. Benzer biçimde ülke içine yönelik propaganda çalışmaları da, okur-yazar oranının son derece düşük, ulaşım ve iletişim olanaklarının yetersiz olduğu Osmanlı ülkesinde beklenen sonuçları vermedi. Ayrıca, Osmanlı Devleti'nin bir ulus-devlet olmaması, Türk veya Müslüman Osmanlı vatandaşlarının ulusal bilinçten uzak olmaları, “vatan” ve “millet” adına yapılan çağrıların halk nezdinde karşılıksız kalmasına neden olmuştur.

KAYNAKLAR

1 – Arşiv Kaynakları

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

2 – Kitap, Makale ve Broşürler

- Ahmet Cevat 1329 Ahmet Cevat, *Kırmızı Siyah Kitap 1328 Fecayii*, Birinci Cilt, Matbaa-i Hayriye ve Şürekâsı, İstanbul, 1329.
- Çetinkaya 2002 Y. Doğan Çetinkaya, “Orta Katman Aydınlar ve Türk Milliyetçiliğinin Kitleleşmesi”, *Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce Milliyetçilik*, IV, İletişim Yayıncılık, İstanbul, s.91-102.
- Emre 1960 Ahmet Cevat Emre, *İki Neslin Tarihi*, Nurkök Matbaası, İstanbul.
- Hacısalihioğlu 2008 Mehmet Hacısalihioğlu, *Jön Türkler ve Makedonya Sorunu (1890-1918)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Ginio 2005 Eyal Ginio, “Mobilizing the Ottoman Nation during the Balkan Wars (1912-1913): Awakening from the Ottoman Dream”, *War in History*, 2005 12(2), s.156-177.
- Göleç 2013 Mustafa Göleç, “Balkan Savaşları Ertesinde Kamuoyu Oluşturma Faaliyetleri ve Tarih Yazımı”, *Osmanlı Devleti’nin Dağılma Sürecinde Trablusgarp ve Balkan Savaşları 16-18 Mayıs 2011 / İzmir, Bildiriler*, Türk Tarih Kurumu Yayımı, Ankara, s.619-634.
- Karakışla 2002 Yavuz Selim Karakışla, “Balkan Savaşı’nda Yayımlanmış Osmanlı Propaganda Kitabı Kırmızı Siyah Kitap”, *Toplumsal Tarih*, S. 104, Ağustos 2002, s.60-63.
- Karpat 2004 Kemal Karpat, “Balkan Ulusal Devletleri ve Ulusçuluk: İmge ve Gerçek”, *Balkanlar’da Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk*, İmge Kitabevi, Ankara.
- Kerimoğlu 2012 Hasan Taner Kerimoğlu, “Trablusgarp ve Balkan Savaşları’nda Hint Müslümanlarının Osmanlı Devleti’ne Yaptıkları Yardımlar”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi / Journal of Turkish World Studies*, XII/2, Kış 2012, s.161-181.
- Köroğlu 2004 Erol Köroğlu, *Türk Edebiyatı ve Birinci Dünya Savaşı (1914-1918) Propagandadan Millî Kimlik İnşâsına*, İletişim Yayıncılık, İstanbul.
- Les Atrocités Des Coalisés Balkaniques*, No 1, Par Le Comité de Publication D. A. C. B., Constantinople, 1913.
- Les Atrocités Des Coalisés Balkaniques*, No 2, Par Le Comité de Publication D. A. C. B., Constantinople, 1913.

Balkan Savaşları'nda Osmanlı Propagandası: Neşr-i Vesaik Cemiyeti

Les Atrocités Des Coalisés Balkaniques, No 3, Par Le Comité de Publication D. A. C. B., Constantinople, 1913.

Les Atrocités Des Bulgares En Thrace, No 4, Par Le Comité de La Défense Nationale, Constantinople, 1913.

Özbek 2007 Nadir Özbek, “Defining the Public Sphere during the Late Ottoman Empire: War, Mass Mobilization and the Young Turk Regime (1908-1918)”, *Middle Eastern Studies*, Vol 43, No 5, September 2007, s.795-809.

Türkmen 2013 İsmet Türkmen, “Carnegie Vakfı Uluslararası Komisyon Raporu'na Göre Balkan Savaşları”, *Uluslararası Balkan Sempozyumu Bildirileri*, 5-7 Ekim 2012, y.y., Isparta, s.15-32.

3 – Süreli Yayınlar

İfham

Sabah

Sebilürreşad

Tanin

Tanzimat

Tasvir-i Efkâr

The Times

Hasan Taner Kerimoğlu

EK I:

Neşr-i Vesaik Cemiyeti'nin Amacını ve Programını Gösteren Beyannamesi*

Sine-i pür-şefkat ve taravet-darında yüz binlerle yabancıları, yüzlerle seneden beri, sığındıran sakin, âsûde, güzel İstanbul'umuzla cihan-ı medeniyet arasında kalan kıta-i vatan, bedbaht Rumili, şu anda ne müfteris, ne hûn-hâr orduların, ne hain haydutların döktüğü kanlar, kestiği başlar, parçaladığı vücutların türbegâhıdır! Ve bütün o dökülen kanlar masum kanı, kesilen başlar masum başı, o parçalanan vücutlar masum vücudu idi. Nalân nalan dolaşan mâtem-zede kadınların, aç, çıplak, bî-haber yetimlerin, muhakkar tâlisiz, genç kızların gözlerinden akan yaşlar, göğüslerinden yükselen eninler, yakılmış vücutlarından tüten dumanlar o yüreksiz canavarların tıynetlerinde bulunmayan rikkati değil sevk-i tabii-i hûn-rîzîlerini tahrik ediyor. O derece ki mezalim ve fecayi ancak mağdurinin günden güne tebarüz eden in'idam-ı kat'isiyle şiddetini gaib edebiliyor.

Şarkı haklı haksız, çok defa müretteb, münferid vak'alar için hırpalamağı an'ane sırasına çıkararak, nümayişlerle tehdide kadar varan, tarziyelere, tamirlere, tazminlere icbar eden, muta'azzım ve cebbar Avrupa, müfteris sermayedar Avrupa ise bugün bu azîm cinayata karşı ne yapıyor? Derin, müsamahakâr, müşevvik bir sükût muhafaza ediyor. Bununla da kalmıyor, Balkanlıların bir ferdası bile olacağı meşkûk silâh-ı muvaffakiyetlerine birer cihangirlik şa'sa'ası veriyor. Beş günlük bir istilayı beş asırlık hukuk-ı vataniyeyi imhaya kâfi görüyor. Fakat bu ağraz-ı alud resmi Avrupa'nın fevkinde her türlü âlâm ve fecayi-i beşeriye için acıyan, sızlayan, medeni ve mürüvvet-mend bir Avrupa, bir Amerika da vardır. Dünyada efkâr-ı umûmiye-i medeniyet satılmış, küstah, vicdansız gazetelerden ibaret değildir. Maneviyet-i beşeriyenin mertebe-i kusvasına vasil hissiyat-ı âliye ile meşhun bunca me'âsir bir yalandan ibaret olamaz. Buna da imanımız kat'idir. Jean Jauresler, Piyer Lotiler, Dillonlar, Avrupa'nın, âlem-i medeniyetin sırf muhteris diplomatlardan müfteris sermayedarlardan ve politikacılarından ibaret olmadığını tamamıyla isbat etmiştir. Şu kadar ki Avrupa'yı tenvîr etmek, hakikatle, hakikat-ı fecî'a ile onu mümkün olduğu kadar alakadar etmek lazımdır ki bu vazife ancak bu milletin tabaka-i münevveresine, politikacılarına, profesörlerine, şübbanına, ağniyasına aittir.

Bir kere Balkanlıların politikacılarına, sınıf-ı münevverine, ağniyasına bakılsın. Onlar nasıl uğraşılıyor, nasıl çalışılıyor, Avrupa'da teveccühler celb edebilmek için ne gayretler sarf ediyor? Onlar ne kadar cevval, ne kadar fedakâr, ne kadar pür-hareket yani pür-hayatlılar? Bir de bizim ma'yüb bir meskenet ve rehavet içinde geçen hayatımıza bir nazar-ı im'ân atfedilsin! Anlar şu anda bile Avrupa'yı, Amerika'yı, payitaht payitaht, şehir şehir dolaşarak beş asırdan beri (barbar!) Türklerden gördükleri ve görmedikleri fenalıkları, kin ve garaz ile ma'lûl olmayan mahilelerin istî'âb

* "Balkan Müttefiklerinin Mezalimi, Neşr-i Vesaik Cemiyeti", Sabah, 26 Kanun-ı evvel 1912, s.3; "Neşr-i Vesaik Cemiyeti, Balkan Müttefiklerinin Mezalimi", Tasvir-i Efkar, 26 Kanun-ı evvel 1912, s.3.

edemeyeceği mikyaslarda büyüterek, fecileştirerek hakkını medeniyetin pak vicdanına bile aleyhimizde ta'assub derecesinde hisler, nefretler ilkâ ediyorlar. Biz ise on binlerle – hatta kim bilir – yüz binlerle kardaşımız boğazlanırken, masum kanları dökülürken, hemşirelerimizin ismetgâhları duçar-ı taarruz olurken bile atâletimizi sarsmıyor, cihan-ı medeniyete bağırıp diyemiyoruz ki:

- Hayır, bu sizin kulaklarınıza fısıldanan sözler yalandır, riyakârânedir, inanmayınız! İşte biz, ihlâs ve samimiyetin bahşettiği kuvvet ve metanetle karşınıza çıkıyoruz. Balkanlıların gözlerinizin önüne çektiği perde-i riyâyı yırtıyor ve size hakikî sahne-i fecayii gösteriyoruz. Avrupa, Rumili'ye, bedbaht vatanımıza bakınız! Üzerinde gördüğünüz siyah bulut, hala tüten şüheda kanından, mağdurin eninlerinden, yanmış vücutlar dumanlarından hâsıl olmuştur. Anın altında yüz binlerle başsız, kolsuz, bacaksız vücutlar yatıyor, yetimler ağlıyor, dul kadınlar saçlarını yoluyor, genç kızlar göğüslerini dövüyor, beyaz başlı ihtiyarlar dindarâne bir tevekkül ile fersiz gözlerini semaya teveccüh ediyor! Bütün bu kurbanlar işte sizin vicdanınızı riyakâr sözlerle uyutmağa çalışan insan yüzü canavarların kurbanıdır ve sizden hiç olmazsa mağduriyetlerini tasdik etmek kadar bir eser-i adalet bekliyor, ey hakikî medeniyet!

Bu vazifeyi yapmak, masum şühedânın kan davasını mahkeme-i medeniyete îsâl etmek, isti'dad-ı müdafaa derecesinde bir eser-i hayat göstermek lüzûmunu anlamak zamanı şimdi de gelmemiş ise yarın geçmiş olacaktır...

Bu büyük vazife-i vataniyeyi der-pîş-i te'emmül eden birkaç vatandaş bir araya gelerek serlevha ittihaz ettiğimiz namla bir cemiyet-i vataniye te'sîs ettiler. Bu cemiyet bugünden itibaren tamamıyla fahrî olarak ibrâz-ı fa'âliyete başlıyor. Şimdilik programı şundan ibarettir:

1 – Cem-i Vesaik, Müracaat Olunacak Vesait:

- Mezalim sahnelerine müşahid olanların şahâdetlerini zabt etmek.
- Osmanlı gazetelerde görülen havadisi cem' ve telhîs etmek.
- Ecnebi gazetelerde görülen havadisi cem' ve telfik etmek.
- Mezalim hakkında cem' ve neşr-i vesaik ile iştilal eden vatandaşlara müracaat etmek.

- Eski yeni her nev'i vesaik-i resmîyeyi istihsâle çalışmak.

- Vesaiiki Fransızca, Almanca, İngilizce lisanlarına tercüme etmek.

2- Neşr-i Vesaik:

-Vesaiiki mütalaat-ı hakikat-perestâne ile tevşih ederek bir "Kırımımız Siyah Kitap" halinde neşretmek. (Kırmızı barbar Balkanlıların hûn-riziliğine, siyah da milletin bu ebediyen unutulmayacak matemine bir timsal olmak üzere kabul edilmiştir).

- Kırmızı Siyah Kitap'ın tercümesiyle beraber Fransızca, Almanca ve İngilizcesini dahi vücuda getirmek.

-Vesaiiki sür'at-i mümkinine ile cihan-ı medeniyetin her tarafına göndermek, en mü'essir ve en mümkün suver ve vesait ile hakikat-ı fecî'anın neşrine çalışmak.

Umûm Millete Müracaat

Programımızın bir an evvel mevki-i icrâya konulması ancak milletin muavenet ve iştirakiyle mümkün husûldür. Milletten ricalarımızı şu suretle telhîs ediyoruz:

1 – Her kimin Rumili mezalimi hakkında meşhûdât ve malûmâtı varsa cumartesi gününden itibaren saat alafranga ondan bade'zzuhur saat beşe kadar cemiyetin yurt ittihaz ettiği Cağaloğlu'nda İfham idarehanesinde daire-i mahsûsaya bizzat gelerek şahâdetini zabt ettirmesi.

2 – Her kimin yedinde bu mezalim hakkında mektup, fotoğraf, ecnebi gazete ve risale ve saire mevcut ise bu vesaiiki yevm-i mezkûrdan itibaren cemiyete tevdi ve iade etmesi.

3 – Kırmızı Siyah kitapların ve sair vesaiikin ancak tab' ve neşrine medar olmak üzere sarfına ihtiyaç görülecek olan mebaliğin ianesine hamiyet-mendanın ibraz-ı fedakarî eylemesi.

4 – Teşebbüs edilen vazife-i milliye ve insaniyete mesaisini sür'atle ifaya cemiyet mü'essisini maddeten kâfi gelmediğinden Darülfünun talebesinden, bedbaht Rumili'den gelen memurlardan ve sair arzu buyuracak ahab-ı himmetten fahriyen çalışmak şevk-i vatanperverânesini perverde eden zevatın bugün ve yarın öğleden sonra cemiyetin yurduna müracaat etmesi.

5 – Almanca ve İngilizce tahrir e muktadir zevat-ı hamiyet-mendanın önümüzdeki hafta dâhilinde müracaat buyurması.

EK II:
İngiliz Milletine Müracaat*

Balkan müttefiklerinin Rumeli ahali-i İslamiyesi hakkında irtikâb ettikleri mezalimin âlem-i medeniyetçe meçhûl ve meskût kalamayacağı zaman artık hulûl etmiştir. Bu mezalimi tanıyıp mu'âheze etmek medeniyetin vezaif-i asliye ve icâbât-ı haysiyet ve şerefindedir. Bais-i hayret bir mikyas dâhilinde irtikâb olunup tafsilat-ı fecî'alarıyla bir defter-i vahşet teşkil eden bu katliamlar, tarihte cibillet-i beşeriyenin şenâ'atına delâlet eden pek nadir emsile-i mezalimden biridir.

Balkan hükûmat-ı müttefikası orduları bedbaht şehirlerimizden ve bâ-husûs kasaba ve karyelerimizden geçtikçe her tarafı katller, hetk-i ırzlar, nehb ve gâretler mukaddesata taarruzlar, emlak-ı mevkûfe ve husûsîyeye tecavüzler ve sair cinayetlerle kaplamıştır. Bu cinâyât ve itisafat kısm-ı a'zamı konsolos, rahip, gazete muhabiri, hıdmet-i devlet-i Osmaniyeye dâhil zabıt ve memur gibi nice zevat-ı ecnebiyenin lâ-yu'ad raporlarıyla suret-i tammede mütehakkık ve sabit olmuştur. Bütün bu zevatın hakikât-perestliği ve bî-terafılığı ise cümlenin müsellemidir.

İrtikâb olunan cinâyât ve itisafattan Balkan müttefiklerinin maksadı işgal edilen memalik dâhilindeki ahali-i İslamiyenin imhası veya hiç olmaz ise, bir nisbet-i ekalliyete ircâ'ı olduğu tebarüz ettiğinden ve bu maksadın husûle getirilmesi için en büyük bir i'tidâl ile müretteb bir plan dâhilinde hareket ettikleri ve hâlâ itisafatlarında ber-devam buldukları görüldüğünden her sahib-i adl ve insafın ref-i ikrar-ı takbîh etmesine lüzum-ı kat'î vardır.

Bahis olunan fecâyî hiç olmaz ise tevkif ve tehdid için Avrupa ve Amerika'da acaba neden bu kadar az sadâ yükselmiştir? İnsaniyete muhalif harekâta karşı vicdan-ı milli ve ferdiyesinin hassasiyetiyle şöhret kazanmış olan bilhassa İngiltere'de mezalim-i vak'ıyı protesto için seslerini yükselten zevatın adedi acaba neden on bir on ikiyi tecavüz etmiyor ve acaba neden onların sesi kalb-i milette bir aks-i te'sîr vücuda getiriyor? Acaba alenen duçar-ı tecavüz olunduktan sonra boğazlanan kadınların, ihrâk edilen mazlumların, parçalanan masumların ah ve enini mahzâ Müslüman göğüslerinden geldiği için mi te'sîrsiz kalıyor? Acaba İngiliz nisvân ve ricaline ne oldu da kendilerine pek yakın bir mahalden yüksek feryad-ı mağduriyete karşı adeta musammem denilecek surette kulaklarını kapıyor?

Acaba Hıristiyanlığın neşrine o kadar büyük bir cehd ve gayret sarf eden İngiltere kilisesine ne oldu da Hıristiyan olduklarını iddia eden dört kavim cinayat-ı redi'eleriyle Hıristiyanlığın esasat-ı aliyesini pâ-y-mâl ettiği halde muhafaza-i sükût ediyor? Bu son günlerde karıştırılmak istenildiği gibi Türkiye Müslümanlarının mazide tecavüzleri ma'at-teessüf yok değildir. Fakat dört aydan beri en müthiş tahrikât ve tecavüzata maruz kaldıkları halde son dereceye varan bir sabır ve sükûn muhafaza etmek suretiyle mazideki bütün kusurlarını silecek bir meslek-i i'tidâl itihaz etmiş

* "İngiliz Milletine Müracaat", Sabah, 8 Mart 1913, s.3; "İngiliz Milletine Müracaat", Tanin, 8 Mart 1913, s.2-3.

olmuyorlar mı? Mamafih İngiltere’de Türklerin dava-yı hakkını müdafaaya atılan nadir muhamilerden biri olan “Mr Mark Sykes”ın makam-ı mu’ahazede Times gazetesinin 25 Şubat nüshasına derc ettirmiş olduğu şayan-ı şükran ve takdir bir mektubunda dediği gibi iki fenalıktan bir iyilik çıkması kabil midir?

Şüphesiz İngiltere bu la-kaydîsinde devam ettiği halde dahi dünyanın en sahib-i satvet ve terakki devleti olmaktan hâlî kalmaz. Fakat bu mesleği kendisinden dünyanın en necip milletlerinden biri olmak şöretini nez edecektir. İngiltere acaba bu şeref-i necâbeti zâyi etmekle dünyanın bu kadar vâsi bir kısmı üzerinde elyevm haiz olduğu hükm ve nüfuz haleldar olmayacak mı? Balkan hükümet-ı müttefikası tarafından deruhde edilen “vazife-i temdin”in hakiki tarihini vücuda getiren bu raporlar mecmû’ası büyük bir ümit ile İngiliz milletine arz ediliyor, o ümit de şudur ki: İngiliz milleti mağdurların Türk ve Müslüman olduklarına bakmayarak muharebe ibtidâsındaki şiddet ve fecaatıyla hala Rumili ahali-i İslamiyesinin imhası maksadıyla devam eden mezalim ve itisafata karşı artık sükût etmeyecektir.”

Balkan müttefikini mezalimi
Neşr-i Vesaik Cemiyeti namına
Katib-i Umûmi Ahmet Cevat

EK III:

Neşr-i Vesaik Cemiyeti'nin Balkanlar'daki Mezalimi Anlatmak Üzere Fransızca
Yayımladığı Broşürün İlk Sayısının Kapağı

LES ATROCITÉS

DES

COALISÉS BALKANIQUES

N° 1

Par

Le Comité de Publication D. A. C. B.

بانتظار استقرار نظام
نشر وراہ جہت

15, Rue Djagal-Oglou; dans l'Administration du "Journal Ifham",

CONSTANTINOPLE

1913

